

Bogdan Bucur

**Sociologia
proastei guvernări
în România interbelică**

Cuvânt-înainte de
Ioan-Aurel Pop

Cuvânt-înapoi de
Hans-Christian Maner

Cuprins

Lista abrevierilor	7
Lista tabelelor	9
Lista ilustrațiilor	11
Cuvânt-înainte de Ioan-Aurel Pop	13
CONSIDERAȚII INTRODUCȚIVE	21
CADRUL TEORETIC	54
Interdependența dintre sociologie și politică în perioada interbelică.	54
Interdependența dintre sociologie și politică în abordarea lui Dimitrie Gusti	58
Interdependența dintre sociologie și politică în abordarea lui Anton Golopenția	59
Compromisurile politice și adaptabilitatea ideologică a membrilor Școlii Sociologice de la București.	62
Studiu de caz: compromisurile politice ale profesorului Gusti.	71
Studiu de caz: adaptabilitatea ideologică a profesorului Gusti.	76
CADRUL METODOLOGIC	86
Școala Sociologică de la București: comuniunea monografică	86
Școala Sociologică de la București: metodologia monografică	89
Școala Sociologică de la București: manifestările politico-administrative	94
Școala Sociologică de la București: comunitățile cercetate monografic	98
Școala Sociologică de la București: structura organizațională	100
Școala Sociologică de la București: publicațiile monografice.	108
Școala Sociologică de la București: limitele metodologice	110
CADRUL ISTORIC.	126
Disfuncționalitățile și vulnerabilitățile democrației interbelice (1918-1938).	126
<i>Războiul intern</i> continuu și recurgerea la violența politică extremă	129
Guvernarea prin măsuri excepționale și sub starea de necesitate	138
Implicarea politică a armatei și a serviciilor secrete	146

Antagonismul dintre statul devenit modern și societatea rămasă tradițională	152
Corupția politică și demagogia electorală	155
Instabilitatea parlamentară și guvernamentală	168
Instabilitatea funcției publice și ineficiența administrativă	170
Șomajul universitar și frustrarea intelectuală într-o societate preponderent analfabetă	189
Eșecul economic și frustrarea materială într-o societate preponderent agrară	199
Abolirea democrației și începutul dictaturilor (1938)	207
Prăbușirea statului și dezmembrarea teritorială (1940)	230
MANIFESTĂRILE POLITICE	263
MANIFESTĂRILE ADMINISTRATIVE	312
Administrația tradițională versus administrația modernă	312
Administrația tradițională moldovenească, muntească, transilvăneană și aromânească	324
Moldova: administrația tradițională vrânceană versus administrația modernă românească	329
Muntenia: administrația tradițională argeșeană versus administrația modernă românească	336
Transilvania: administrația tradițională făgărășeană și năsăudeană versus administrația modernă românească	339
Peninsula Balcanică: administrația tradițională aromânească din cadrul Imperiului Otoman versus administrația modernă din cadrul statelor naționale succesoare Imperiului Otoman	343
Administrația modernă românească	346
Administrația imperială versus administrația națională	353
Basarabia: administrația rusească versus administrația românească	374
Transilvania, Banat și Bucovina: administrația austro-ungară versus administrația românească	386
Transnistria: administrația sovietică versus administrația românească	412
MANIFESTĂRILE JURIDICE	468
Obiceiul pământului versus dreptul modern	468
CONSIDERAȚII FINALE	481
Note	489
Bibliografie	678
Cuvânt-înapoi de Hans-Christian Maner	723

CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE

Îndată după terminarea Marelui Război, România Întregită se prezenta publicului în toată splendoarea-i contradictorie¹. Pe de o parte, țara se confrunta cu o „scumpete nemaipomenită a prețurilor“ (Bacalbașa, 2019, 4). În chiar primele luni ale anului 1919, criza alimentară din Vechiul Regat a provocat o rată înspăimântător de mare a mortalității infantile². Până și în București, mărfurile de strictă necesitate, precum pâinea sau carnea, lipseau cu desăvârșire sau erau raționalizate draconic. Un mic la colțul străzii a ajuns să coste 1 leu, iar o fleică de porc la grătar 9 lei, prețuri considerate prohibitive de către populația mahalalelor care frecventa birturile obscure, dar vesele, ale capitalei, întrucât erau de până la 10 ori mai mari decât înainte de declanșarea primei conflagrații mondiale, iar cârciumarii nu-și mai permiteau să întrețină și tradiționalele formații de țigani lăutari. Pe de altă parte, într-un restaurant elegant și suprasolicitat, care tocmai se deschisese de curând, nu se putea lua prânzul cu mai puțin de 100-200 de lei și fără o rezervare telefonică prealabilă a unei mese. Într-o Românie sleită de resurse, politicienii se acuza de înaltă trădare și luptau cu înverșunare pentru putere, autoritatea se exercita prin decrete-lege, parlamentul rămânea dizolvat³, tezaurul BNR de la Moscova părea că se află în siguranță deplină, iar o ladă cu bancnote românești, în valoare de 5-6 milioane de lei, tipărite recent la Paris, a fost furată din vagoanele CFR, aflate sub pază militară, în Gara de Nord (Bacalbașa, 2019, 4; *România acum 100 de ani*, 2019b, 81; *România acum 100 de ani*, 2019c, 90). Această țară mică – devenită între timp mare – avea nevoie disperată de ordine socială și bună guvernare... Cu această speranță strecurată în suflete, 66% dintre românii care emigraseră în Statele Unite se întorceau, acum, înapoi acasă⁴. Reveneau într-o patrie

despre a cărei dezorganizare administrativă – devenită anecdotică încă din timpul Primului Război Mondial – erau conștienți, dacă citiseră presa vremii. Ziarele se întreceau, după Marea Unire, în a relatea diferite parabole culese de pe front, centrate pe „acel amestec periculos de abuzuri, ilegalități și favoritisme, care reprezenta una din trăsăturile cele mai negative ale administrației din Vechiul Regat“ (Basciani, 2018, 153). Se glumea, de pildă, pe seama faptului că un țăran vrâncean, în casa căruia se oprise, pentru câteva momente, August von Mackensen, în timpul luptelor eroice de la Mărășești, a fost întrebat unde este latrina. La întoarcerea din fundul curții, feldmareșalul german i se adresează moldoveanului nostru: „În țara dumneavoastră, nu este nicio ordine. La noi în țară, nu ți s-ar fi permis să-ți faci o comoditate atât de mizeră“. La care, românul nostru îi răspunde politico, dar cu îndrăzneală: „De, domnule general, dacă era să fim o țară organizată, făceam noi la Berlin ceea ce ai făcut dumneata acum aicea“ (*România acum 100 de ani*, 2019a, 91). Dincolo de amprenta haioasă a acestui dialog, nu poate fi ignorată discrepanța abisală dintre civilizația materială românească și cea occidentală. Nu doar pentru feldmareșalul german von Mackensen, dar chiar și pentru patrioții transilvăneni și bucovineni (care luptaseră, cu toată credința, pentru Marea Unire) contactul cu spațiul rural din Vechiul Regat – unde încă mai existau, chiar și în perioada interbelică, „bordeie sub pământ, adevărate adăposturi pentru troglodiți“, din care „numai acoperișul și fumul ieșeau deasupra pământului“ (Buta și Onofreiu, 2016, 158) – a fost o experiență cu adevărat șocantă, pe care Europa Centrală, din care făcuseră parte provinciile în care aceștia se născuseră și se formaseră, o abandonase cu foarte multă vreme înainte⁵.

România Mare – fascinantă și perisabilă – mă preocupă de mai multă vreme. O parte dintre dumneavoastră își mai amintesc, probabil, de volumele mele anterioare – *Jean Pangal, documente inedite: 1932-1942: contribuții la analiza rețelelor sociale istorice* (Bucur, 2016d) și *Cartea de aur a Centenarului Marii Uniri* (Bucur, 2017c) – în care m-ați urmat într-o incursiune captivantă prin culisele politice ale perioadei interbelice, la capătul căreia am încercat să înțelegem împreună miracolul *facerii și defacerii României Mari*. Într-o continuitate ideatică oarecum firească, mi-am propus, în această carte⁶, să analizez manifestările etico-juridice și politico-administrative specifice satului și statului românesc interbelic, așa cum au fost acestea cercetate, în perioada 1925-1947, din perspectiva

metodologiei monografice, de către Școala Sociologică de la București, condusă de profesorul Dimitrie Gusti⁷. Dintru început se impune precizarea potrivit căreia o astfel de abordare retrospectivă și recuperatoare privind impactul instituțional și organizațional al manifestărilor etico-juridice și politico-administrative asupra societății românești interbelice, preponderent rurale, reprezintă o noutate pentru cercetarea sociologică românească, ce se revendică de la tradiția intelectuală a Școlii Monografice, exact în momentul în care, recent, s-au împlinit 70 de ani de la interzicerea sociologiei, în anul 1948, de către regimul totalitar comunist⁸. Cu atât mai mult cu cât, deși sociologia monografică⁹ dezvoltată de academicianul Gusti presupunea cercetarea unitară a patru cadre (cosmologic, biologic, istoric și psihic) și a patru manifestări (economice, spirituale, etico-juridice și politico-administrative), un asemenea deziderat nu a fost niciodată atins în cadrul campaniilor monografice desfășurate în satele interbelice (a se vedea capitolul *Cadrul metodologic*). Și aceasta pentru că, în cadrul activităților de cercetare monografică, tocmai manifestările politico-administrative, care constituie subiectul acestui demers de retrospectivă științifică, au beneficiat dintotdeauna de o atenție extrem de scăzută. Subiectul era considerat dacă nu tabu, oricum unul deosebit de sensibil, în condițiile politice ale epocii, marcată de patronajul exercitat de Carol al II-lea asupra Fundației Culturale Regale *Principele Carol* (prin care monarhul asigura finanțarea pentru cele mai multe dintre activitățile derulate, în anii 1930, de către organizațiile gustiene). Mai cu seamă după instaurarea regimului de autoritate monarhică, la 10 februarie 1938, exista o reticență față de maniera (delicată) în care trebuia tratat acest subiect¹⁰. De aceea, până și opera monumentală *Nerej, un village d'une region archaïque* – primul studiu monografic considerat complet – a fost publicată de Henri H. Stahl (1939a), în întâmpinarea celui de-al XIV-lea *Congres Internațional de Sociologie*¹¹, care ar fi trebuit să se desfășoare între 29 august și 2 septembrie 1939, la București, fără capitolul privitor la viața politică locală. Într-o manieră similară au fost tratate manifestările politico-administrative și în cea de-a doua lucrare de anvergură – *Clopotiva, un sat din Hațeg: monografie sociologică întocmită de Echipa Regală Studențească 19/935 sub conducerea lui Ion Conea* –, apreciată ca reprezentativă pentru sociologia românească interbelică și publicată, la 1940, de Institutul de Științe Sociale al României. Practic, primele și singurele două studii monografice, publicate în

perioada interbelică și considerate complete de către Școala Sociologică de la București, nu au abordat, aproape deloc, dimensiunea politico-administrativă. Ceea ce este explicabil în condițiile în care România carlistă alunecase spre dictatură regală exact în perioada în care Școala Gusti – aflată sub patronajul monarhului – a decis publicarea lucrărilor amintite anterior (a se vedea capitolul *Cadrul teoretic*). În ceea ce privește monografiile celorlalte localități rurale cercetate, în perioada interbelică, de către Școala Monografică, acestea nici măcar nu au mai fost redactate, deși publicarea lor trebuia pregătită în vederea *Congresului Internațional de Sociologie* de la București din 1939. În ciuda faptului că Dimitrie Gusti anunța, pentru toamna anului 1938, eforturi susținute de redactare și campanii masive de publicare, monografiile satelor Drăguș (coordonator: Traian Herseni), Cornova (coordonator: Anton Golopenția) sau Șanț nu au mai apărut niciodată (Golopenția, 2010, 494 și 501).

În aceste circumstanțe, autorul prezentei lucrări împărtășește explicația oferită de Paul H. Stahl (2002, 7-8) pentru înțelegerea acestei nefirești stări de fapt, în conformitate cu care, în timpul cercetărilor monografice, dimensiunea politico-administrativă constituia aspectul cel mai neplăcut al spectrului public național, care diminuea sau știrbea aura de legendă și de fascinație pastorală a satului românesc tradițional. Mai ales că, pentru multe asemenea sate, investigate de Școala Gusti, vechea tradiție moșnească, răzășească sau mazilească se pierdea departe în negura timpului, amintind de un trecut glorios, care se situa, în percepția localnicilor, cu certitudine, în totală contradicție cu degradarea politico-administrativă interbelică, situație „greu de suportat pentru cine iubește tradițiile cele mai nobile ale regiunilor românești“ (Stahl, 2002, 8). Toate acestea, în condițiile în care metodologia de selecție a localităților cercetate de Școala Sociologică de la București și considerate reprezentative pentru fiecare provincie istorică în parte favoriza vechile sate libere românești (răzășești sau moșnenești și mazilești), autonome din punct de vedere administrativ, înstărite sub aspect economic (prin comparație cu celelalte sate aservite din zona de câmpie), cu un trecut românesc imaculat, așezate mai cu seamă în zona de deal sau munte și în vecinătatea unor importante lăcașuri ortodoxe de cult, ceea ce a permis, fără prea mari greutatea, prezervarea tradițiilor locale și a credinței strămoșești¹². Este evidentă opoziția sau contradicția, flagrantă și involuntară, dintre un asemenea trecut și starea politico-administrativă dezamăgitoare din perioada interbelică. Un

nefericit exemplu, în acest sens, este Țara Vrancei, acolo unde adversitatea ireconciliabilă dintre prezentul dureros marcat de „sărăcia lucie a celor de jos, slabi, bolnavi, sifilitici, într'un grad nemai auzit“ și trecutul demn al unor țărani liberi care se considerau „«os din osul lui Ștefan» și se «luptau până și cu Dumnezeu, Șoimanul»“ este subliniată în mod repetat și apăsător de Henri H. Stahl (1939c, 21). Aceste observații sociologice fuseseră cuprinse în capitolul referitor la viața politică locală și îndepărtat din lucrarea monografică *Nerej, un village d'une region archaïque* (Stahl, 1939a). În cele din urmă, acesta a fost publicat, chiar dacă parțial, de abia în anul 2002, de către Paul H. Stahl, fiul monografistului. În *Amintiri și gânduri din vechea școală a „monografiilor sociologice“*, Henri H. Stahl sugerează că nepublicarea capitolului se datora criticilor politice vehemente aduse statului român modern de către populația Țării Vrancei, complet nemulțumită față de modul (inacceptabil) în care era guvernată regiunea respectivă în perioada interbelică. În acest context, Henri H. Stahl amintește de abuzurile aparatului de stat și de aplicarea arbitrară a legiurilor sale. Funcționarea coruptă a statului a contribuit la sărăcirea Țării Vrancei, în percepția locuitorilor. Într-o opozabilitate aproape perfectă cu această tendință de degenerare economică, dublată de o stare de dependență accentuată față de puterea centrală, este amintită prosperitatea materială de care se bucura, în vechime, populația rurală, în interdependență cu dreptul străvechi la autonomie locală de care beneficiat Vrancea în trecutul feudal al Moldovei. Dacă în vremurile îndepărtate regiunea avea dreptul la opoziție chiar față de hotărârile domnești, putând refuza prin veto – *Vrancea nu vrea!* – unele dintre măsurile considerate abuzive sau arbitrare ale puterii centrale, în perioada interbelică localnicii suspinau amarnic, sub apăsarea necazurilor provocate de modernizarea eșuată a României, după vremurile când vorbeau de la egal cu domnul Moldovei, permițându-și chiar să îl insulte în scris, poreclindu-l „Pârjol Vodă“ sau comparându-l cu „Lăcustă Vodă“ (Stahl, 1981, 67-68). Într-atât de mare era starea de revoltă față de organizarea modernă a statului român – mai cu seamă față de Codul silvic și legile de organizare administrativă – și

[într-]atât de dure erau frazele [...] de revoltă [ale vrâncenilor] încât zădărnice am încercat să public câteva din ele în volumele „Nerejului“ meu. Textul, deși fusese tipărit și volumul broșat, a fost socotit inoportun, cartea desfăcându-se și suprimându-se un sfârșit de capitol (Stahl, 1981, 68).

Dar ce conținea oare capitolul politico-administrativ, nepublicat de Henri H. Stahl (1939a) în monografia Nerejului? Vom încerca să răspundem la această întrebare legitimă în cele ce urmează (precum și *in extenso* în capitolele *Manifestările politice* și *Manifestările administrative*). Până atunci, însă, ne grăbim să facem precizarea, de ordin general, că nu doar acest capitol – care lipsește din *Nerej, un village d'une region archaïque* și care a fost publicat, parțial, în cele din urmă, de abia în 2002, de Paul H. Stahl, sub titlul *Cum s-a stins Țara Vrancei* – era extrem de critic față de funcționarea statului român modern, ci absolut toate lucrările științifice, articolele și referirile incidentale, atâtea puține câte au fost scrise pe această temă, sub auspiciile Școlii Sociologice de la București. Fără nicio excepție, toate sursele gustiene cunoscute semnalează unanim situația complet inacceptabilă în care se găsea din punct de vedere politico-administrativ România interbelică¹³. Toți autorii citați – inclusiv profesorul Gusti – fac referire la inadaptarea instituțiilor politico-administrative ale statului român modern la specificitatea și nevoile locale. Admirabilul sat românesc – atât de puțin cunoscut până la Școala Sociologică de la București – nu-și mai dorea din partea statului decât să fie lăsat în pace (Iorga, 1938, 37). Către sfârșitul vieții, în *Autoportret*, fondatorul sociologiei românești își exprimă, o dată în plus, dezacordul față de funcționarea improprie a aparatului românesc de stat – pe care nu a ezitat totuși să îl conducă în calitate de ministru –, pentru că, fiind „rupt de viața reală a poporului și ostil lui, n-a înțeles, cu toată ocrotirea de sus, nesecata putere de viață și nepotolita năzuință pentru o civilizație superioară țărănească” a populației rurale interbelice (BAR, ADG, m. IX, v. 15, f.d. 4).

Mai cu seamă în regiunile românești, care s-au bucurat de stătalitate (precum Moldova și Valahia) sau de autonomie limitată (precum Țara Făgărașului sau Districtul Grăniceresc Năsăudean din Transilvania¹⁴) și care nu au cunoscut, cu caracter de permanență, impunerea directă sau completă a unor legiuri imperiale străine (precum restul Transilvaniei, Bucovina sau Basarabia), este unanim exprimat regretul populației locale, investigată în timpul campaniilor monografice, față de legitimitatea și buna funcționare a vechilor norme juridice și instituții publice de drept consuetudinar românesc (a se vedea capitolul *Obiceitul pământului* versus *dreptul modern*). Bătrâna administrație tradițională sau obișnuielnică românească – care funcționase în Moldova și Țara Românească, până la

1864, precum și în câteva regiuni ardelene, în virtutea obiceiului pământului – este elogiată în toate studiile publicate de Școala Gusti. Vechea *democrație sătească* (Iorga, 1938, 36) este redescoperită și glorificată în perioada interbelică¹⁵. Ceata de sat, ceata de vale sau ceata de ocol din Țara Vrancei sunt pozitiv invocate de Henri H. Stahl (1929). Vecinătatea și ceata feciorilor din Țara Făgărașului sunt amintite de Traian Herseni (1936b), Henri H. Stahl (1936b) și Dumitru Cristian Amzăr (2013). Pomojnicul din satele moșnenești (aflate în plasa argeșeană Dâmbovic) sau celnicatul aromânesc sunt repuse în discuție de Tudor Alexandru Stoianovici (1942) și Constantin Noe (1938) (a se vedea capitolul *Administrația tradițională versus administrația modernă*).

În provinciile Transilvania, Banat, Bucovina sau Basarabia, alipite României după Primul Război Mondial, regretul populației locale după vechea administrație auto-ungară sau rusă era sincer și puternic (a se vedea capitolul *Administrația imperială versus administrația națională*). Deși pare greu de crezut sau oricum dificil de acceptat pentru orice bun român, după cum adevăresc studiile publicate de Dumitru Dogaru (1937), Constantin V. Micu (1937) sau Traian Herseni (1932a), administrația românească interbelică era considerată mai slabă decât vechea stăpânire imperială, în toate provinciile care s-au alăturat Vechiului Regat la 1918.

Prin urmare, administrația modernă românească, introdusă, la 1864, în Principatele Unite și, după 1918, în provinciile alipite Vechiului Regat, era considerată mai slabă atât prin comparație cu vechile instituții și organizații românești de drept consuetudinar, care au asigurat ordinea juridică feudală a statelor independente Moldova și Țara Românească – precum și în districtele românești autonome din Transilvania (Năsăud și Făgăraș) –, cât și prin comparație cu administrația modernă imperială din Rusia sau Austro-Ungaria (care a funcționat, până la 1918, în Basarabia, Bucovina, Banat și Transilvania).

Incompetența administrativă a României de a-și guverna bine provinciile și teritoriile a fost, în perioada interbelică, o realitate obiectivă, care nu putea să nu stânjenească, mai cu seamă că ne aflăm la numai câțiva ani de la Marea Unire, pentru realizarea căreia se făcuseră atâtea sacrificii de sânge, inclusiv de către voluntarii ardeleni și bucovineni care luptaseră în cadrul Armatei Regale Române în timpul Primului Război Mondial. Tocmai de aceea, Paul H. Stahl împărtășește gândurile critice ale părintelui său, care se simțea obligat să avertizeze, în perioada interbelică, asupra

faptului că demersul său de cercetare științifică nu trebuie să supere prea tare „sufletele gingașe ale celor cărora li se pare crimă de lèse-majestate națională orișice arătare pe față a adevărului care supără și doare“ (Stahl, 2002, 16). Printre cele mai frecvente reproșuri, adresate statului român, se numărau însușirea de foloase necuvenite de către funcționarii publici, nesfârșitele abuzuri săvârșite în exercițiul autorității, precum și schimbarea permanentă a convingerilor politice, în funcție de partidul care forma Guvernul de la București (a se vedea capitolul *Manifestările politice*). Printre punctele slabe ale României Mari se numărau, potrivit lui Anton Golopenția (2001, 92), dependența completă a cabinetelor de voința regală arbitrară, nemulțumirea justificată a minorităților naționale, dezinteresul oamenilor politici pentru condițiile de viață ale muncitorimii și țărănimii române, participarea redusă la viața publică, lipsa autonomiei locale, centralismul excesiv, numirile pe criterii politice în administrația comunală, scoaterea în afara legii a sindicatelor și interzicerea *de facto* a dreptului la grevă¹⁶. Mai cu seamă reprimarea violentă a mișcărilor sindicale și a altor asociații profesionale independente, care încercau să lupte, pe tărâm social, pentru drepturile legitime ale salariaților, a avut drept consecință – alături de evidențierea slăbiciunilor teribile ale statului (incompetent în a soluționa prin negociere pașnică asemenea evenimente) – radicalizarea politică și infiltrarea cu elemente comuniste sau legionare.

Toate aceste deficiențe administrative determinau populația rurală să perceapă viața politico-administrativă din România Mare ca fiind un fenomen absurd, care nu avea nicio legătură cu nevoile adevărate ale statului, suprapus, în mod artificial, peste o societate rurală rămasă tradițională. Despre discursurile sforăitoare și promisiunile demagogice din timpul campaniilor electorale¹⁷, opera satirică a lui I.L. Caragiale rămâne un reper pentru viața publică românească din acele timpuri. Deși marele nostru dramaturg taxează aceste comportamente aberante drept comice, în realitate, prin consecințele pe care le-au avut asupra deteriorării vieții publice din România, ele au fost mai degrabă tragice. Deși pot părea de domeniul fantasticului, astfel de situații caricaturale deveniseră, din păcate, fapte politice cotidiene:

Agentul electoral bătăuș și bețiv, politicianul care profită de situație pentru a-și crește averea prin orice mijloace, cetățeanul turmentat care votează fără să știe cu cine, cel ce votează după semne puse pe buletinele

de votare, pentru că nu știe să citească, agentul care îl însemnează pe spate dacă nu votează cu cine trebuie, pentru a fi apoi luat la bătaie, toate clișeele cunoscute din literatură sunt semnalate aici ca fiind adevărate (Stahl, 2002, 14).

Chiar dacă au tratat, de regulă, cu superficialitate și discreție capitolul politico-administrativ, se poate totuși observa faptul că cercetările monografice făcute în interiorul hotarelor României Mari au concluzionat unanim asupra proastei administrații românești exercitată în toate provinciile. În mod general, era împărtășită opinia că vechea administrație tradițională (pentru spațiul moldo-valah) sau imperială (pentru Basarabia, Bucovina, Banat sau Transilvania) era cu mult mai bună decât cea românească din perioada interbelică. După cum adevăresc studiile lui Anton Golopenția (2006a; 2006b), făcute în stânga Nistrului, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, nici în Transnistria, aflată sub temporară ocupație militară românească, prestația administrativă a Guvernului de la București nu era mai bună nici măcar prin comparație cu cea a guvernelor sovietice anterioare. Din contră, în exteriorul hotarelor istorice ale României Mari, în Transnistria, în perioada de ocupație militară antonesciană, între 1941-1944, capacitatea administrativă a României a fost cu mult mai slabă decât cea a URSS (a se vedea capitolul *Administrația imperială versus administrația națională*).

Dacă sub raportul proastei guvernări nu a existat nicio diferență notabilă în percepția populației, măsurată de Școala Sociologică de la București, între provinciile mai noi (Basarabia, Transilvania, Banat, Bucovina, Transnistria) sau mai vechi (Moldova, Valahia) care au intrat în componența României Mari, cercetarea sociologică efectuată în stânga Nistrului, în vremea regimului Ion Antonescu, a adus o inovație importantă pentru monografia gustiană. Dimensiunea politico-administrativă a fost studiată pentru prima dată, în mod riguros științific, de Școala Sociologică de la București, în Transnistria, în perioada decembrie 1941 – februarie 1944, din dispoziția guvernului Antonescu, când o echipă din cadrul Institutului Central de Statistică, condusă de Anton Golopenția, a fost însărcinată cu operațiunea de *Identificare a Românilor de la Est de Bug*, în vederea repatrierii acestora de pe teritoriul ex-sovietic al Ucrainei ocupate de Germania nazistă. Acțiunea – recunoscută prin acronimul IREB – a însemnat să „explorăm românii cu și fără

conștiința moldoveniei lor, județ de județ, plasă de plasă și până în cătunele pierdute“ (Golopenția, 2010, 537). Într-o asemenea împrejurare, în buna tradiție gustiană, a fost făcută și o cercetare monografică în localitatea transnistreană Valea-Hoțului (județul Ananiev), în perioada ianuarie-martie 1942. În această conjunctură istorică, în unele dintre satele investigate, *Schița monografică* sau *Monografia sumară* cuprindea, la capitolul *Manifestări politice*, o *notă informativă* privitoare atât la starea de spirit generală a populației locale, aflată sub regim de ocupație militară antonesciană, cât și la percepția politică a moldovenilor transnistreni despre guvernarea românească în comparație cu anterioara stăpânire sovietică¹⁸. Pentru a nu expune populația locală riscului unor potențiale persecuții politice din partea guvernului Antonescu, în condițiile în care nemulțumirea față de administrația românească din Transnistria era aproape generalizată, dar perfect justificată de modul defectuos în care era guvernată această fostă provincie sovietică, notele informative privind situația politică și starea de spirit a locuitorilor conțineau în mod sistematic informații intenționat trunchiate de către monografiști¹⁹. Cu toate acestea, datele sociale erau corect culese din teren, din punct de vedere metodologic²⁰. În realitate, situația politică reală din Transnistria – cunoscută de toată lumea prezentă la fața locului, inclusiv de Anton Golopenția, care nu putea fi indus în eroare de aceste rapoarte mincinoase ale subordonaților săi, fără să accepte și să aprobe el însuși faptul că este corectă, din punct de vedere deontologic, această stratagemă de dezinformare deliberată a cabinetului militar de la București, pentru protejarea populației locale – era contrară informațiilor cuprinse în rapoartele oficiale. În notițele personale pe care și le făceau monografiștii, nepublicate și necomunicate oficial în timpul guvernării antonesciene, însemnările cu privire la starea de spirit a populației conțineau informațiile adevărate, care atestau regretul românilor transnistreni după vechea guvernare bolșevică și dezaprobarea în masă a administrației românești ofensatoare față de populația locală²¹. În acest context, este sugestiv îndemnul, plin de subînțelesuri politice, pe care directorul general al Institutului Central de Statistică, Sabin Manuilă, îl transmite directorului Golopenția, în Transnistria, la 5 noiembrie 1943, cu puțină vreme înainte de evacuarea acestei provincii de către ocupația militară românească, în care este sugerată preocuparea pentru protejarea populației civile:

Fă tot ce omenește poți face pentru *a ajuta*. Este unul din principalele rosturi în viață ale oamenilor superiori. Să rezolvăm probleme? Este o șansă rară, pentru care trebuie mult noroc. Cred că evenimentele ne împiedică de a realiza idealul nostru. Dar asta nu înseamnă că nu puteți salva nenumărate suflete (Golopenția, 2012c, 627-628).

Prin urmare, pretutindeni pe unde monografiștii din Școala Sociologică de la București au făcut studii de teren – în Valahia, în Moldova, în Țara Făgărașului, în restul Transilvaniei, în Banat, în Bucovina, în Basarabia și în Transnistria –, în perioada interbelică sau în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, se confirmă abuzurile funcționarilor publici și proasta capacitate a României Mari de a-și governa bine populația și de a-și administra corect teritoriile. Pretutindeni, administrația publică a statului român modern era repudiată și contestată. În fostele teritorii moldo-valahe sau făgărășene domnea regretul nedisimulat după vechea administrație românească obișnuielnică sau cutumiară (aflată în vigoare până la 1864). În Transilvania, Banat, Bucovina, Basarabia sau Transnistria regretul față de fosta guvernare imperială austro-ungară, țaristă sau sovietică era exprimat cu toată sinceritatea²². În general, statul român interbelic se confrunta pretutindeni cu o reacție de respingere din partea propriului popor. României Mari i se reproșa deschis faptul că este excesiv de autoritară și mai ales abuzivă sau arbitrară²³. A existat sentimentul, împărtășit pe scară largă, la nivel național, cum că, la sfârșitul perioadei interbelice, realitatea socială românească se prezenta contemporanilor deteriorată de promisiunile electorale demagogice, întotdeauna neonorate²⁴.

În concluzie, în cadrul acestei lucrări, ne propunem să enunțăm și să testăm validitatea științifică a următoarelor ipoteze empirice, de factură politico-administrativă, elaborate în baza datelor sociale, culese din toate provinciile istorice românești, prin cercetarea monografică a spațiului social preponderent rural, cu respectarea condițiilor de reprezentativitate sociologică, de către Școala Gusti, în perioada 1925-1947:

1. Proasta guvernare interbelică trebuie interpretată în accepțiunea că administrația românească, exercitată asupra provinciilor Țara Românească și Moldova sau asupra districtelor transilvănene Făgăraș și Năsăud, a fost percepută, de către populația autohtonă, mai degrabă negativ – ca abuzivă, inefficientă și coruptă – prin

comparație cu tradiționala organizare consuetudinară de sorginte moldo-valaho-transilvăneană (a se vedea capitolul *Administrația tradițională versus administrația modernă*).

2. Proasta guvernare interbelică trebuie interpretată în accepțiunea că administrația românească, exercitată asupra provinciilor Basarabia, Transilvania, Banat, Bucovina și Transnistria²⁵, a fost percepută, de către populația autohtonă, mai degrabă negativ – ca abuzivă, ineficientă și coruptă – prin comparație cu organizarea imperială modernă de sorginte țaristă, austro-ungară sau sovietică (a se vedea capitolul *Administrația imperială versus administrația națională*).
3. Proasta guvernare interbelică – percepută ca abuzivă, ineficientă și coruptă în toate provinciile – trebuie înțeleasă în accepțiunea că reprezentanții autorizați ai statului au dezvoltat, într-o formă *continuată*²⁶, comportamente deviante (săvârșite în exercițiul unei funcțiuni publice) de la cadrul normativ aflat în vigoare la nivel național, într-o proporție semnificativ mai ridicată decât în epocile istorice și cadrele statale precedente. Infrațiunile flagrante și violente, cu conotație electorală sau politico-administrativă, săvârșite permanent, în vădită contradicție cu starea de legalitate reglementată oficial, din dispoziția și în interesul guvernului central, de către reprezentanții autorizați ai statului (ofițeri și subofițeri de armată și jandarmerie, prefecți de județ, pretori de plasă, secretari comunali, învățători și preoți), aflați în exercițiul unor funcțiuni publice la nivel local, au reprezentat, mai cu seamă pentru românii din provinciile alipite la 1918, o experiență cu adevărat șocantă, cu care nu se confruntaseră niciodată – în ponderea și manifestarea aceasta – în Austro-Ungaria sau Rusia țaristă. În mod obișnuit, toate structurile administrative și instituțiile publice din România Mare încălcau legea și drepturile cetățenilor, în beneficiul partidului de guvernământ. Imaginea clasică cu jandarmii și *bâtcarii*, care manipulau procesul electoral, prin amenințare și violență, în favoarea formațiunilor de guvernământ, nu poate fi desprinsă de pe frontispiciul României Mari. Astfel, trebuie luată în considerare – după parcurgerea capitolelor *Manifestările politice și Manifestările administrative*, care validează *ipoteza dependențelor* în istoria României²⁷ – perspectiva *statului eșuat și capturat* asociată perioadei interbelice.

4. Proasta guvernare interbelică este responsabilă pentru abrogarea regimului formal democratic (1938) și pentru instaurarea succesivă a sistemelor politice de extremă dreapta și de inspirație fascistă (1938-1944) sau de extremă stânga și de inspirație comunistă (1945-1989), în accepțiunea că autoritarismul monarhic (1938-1940), dictatura legionară (1940-1941) și militară antonesciană (1941-1944) sau totalitarismul comunist (1945-1989) au fost acceptate de segmente largi de populație românească drept instrumente considerate necesare pentru corectarea ineficienței administrative și corupției politice (a se vedea capitolul *Manifestările politice*). În ceea ce privește faptul că regimul formal democratic din perioada 1866-1938 conținea toate ingredientele tranziției ușoare către autoritarism și dictatură, este suficientă parcurgerea capitolului *Cadrul istoric*²⁸. De altfel, „România Mare cu greu îndeplinea criteriile impuse unui stat constituțional democratic funcțional: majoritatea alegerilor erau manipulate, alegătorii erau intimidați, mituiți, împiedicați să voteze; în regiuni întregi se declara frecvent sau aproape permanent – cum este cazul Basarabiei – starea de asediu, iar cenzura presei și autocenzura erau foarte răspândite“ (Schmitt, 2018, 25). Către sfârșitul perioadei interbelice, „foarte puține și mereu izolate au fost vocile care s-au ridicat în apărarea democrației românești“ (Basciani, 2018, 362). Cu alte cuvinte, aproape nimeni nu credea, cu convingere, în România Mare, în virtuțile sistemului democratic: până și Iuliu Maniu a preferat să demisioneze din funcția de prim-ministru – și să permită accesul principelui Carol la tronul României – decât să lupte cu abuzurile camarilei regale. La drept vorbind, nimeni nu își închipuia că instituțiile statului de drept (slăbiciunea parlamentului și justiția ineficientă) aveau vreo însemnătate, într-o dispută constituțională, cu puterea executivă și militară (autoritatea regală și influența serviciilor secrete). Așadar, după cum rezultă și din *Tablelul 1 și 2*, momentul 1938 nu a însemnat o modificare semnificativă a regimului din România Mare: scorul politic mediu s-a deteriorat ușor, de la -4,22 (anocrație închisă) la -6,33 (autocrație). În această perioadă, „tipul dominant al regimului politic în România a fost autoritarismul²⁹“ (Schmitt, 2018, 26). Mai mult decât atât, între 1866-1989, indiferent de încadrarea constituțională formală a

sistemului politic – democrație parlamentară (1866-1938), autoritarism monarhic (1938-1940), dictatură legionară și militară (1940-1944), totalitarism comunist (1947-1989) – România a avut, în mod constant, unul dintre cele mai puternic instituționalizate regimuri autocratice din Europa (de pildă, a fost pe locul 6, în perioada interbelică, din 28 de state evaluate). Toate schimbările de regim politic, de majoritate parlamentară sau de componență guvernamentală, petrecute în perioada 1866-1989, au însemnat transmiterea practicilor cu caracter extractiv între grupări sau personalități politice rivale, fără ca raportarea autocrată – *de facto* (1866-1938) sau *de jure* (1938-1989) – la societate să se schimbe în mod fundamental (a se vedea *Tabelul 1 și 2*). În toată această perioadă istorică, fiecare partid, pe perioada în care a exercitat guvernarea, a dispus discreționar – în accepțiunea juridică a excesului de putere manifestat în grade diferite – de toate resursele publice. Singurele perioade din istoria modernă și contemporană a României în care practica politică efectivă este inclusivă sunt prima parte din domnia lui Alexandru Ioan Cuza (între 1859-1864, în Principatele Unite, a existat un regim de anocrație deschisă care a presupus un echilibru extrem de sensibil între autocrație și democrație) și perioada postdecembristă [după Revoluția din 1989 – chiar dacă, adesea, „nici elitele politice și nici cetățenii nu aplică în mod consecvent practici politice care corespund unei veritabile democrații politice“ (Vlăsceanu și Hâncean, 2014, 38) –, totuși, România are, pentru prima dată în istorie, un regim democratic]³⁰. În rest, regimul formal democratic, din perioada 1866-1938, nu a avut decât cel mult semnificația unor inocente focuri bengale în istoria României: sub aspectul practicii politice efective, a oscilat, permanent, între anocrație închisă (-4,30 în România Mare și -2 sub regimul de autoritate domnească instaurat, între 1864-1866, de Alexandru Ioan Cuza) și autocrație (-6,44 în Vechiul Regat, -6,33 sub regimul de autoritate monarhică instaurat, între 1938-1940, de regele Carol al II-lea și -7 între 1940-1965 în perioada de dictatură legionară și militară sau sub regimul totalitar comunist) (a se vedea *Tabelul 1 și 2*). Așadar, România Mare nu doar că a mimat democrația (după Mattei Dogan), dar a mimat-o caricatural (după I.L. Caragiale).

5. Proasta guvernare interbelică a afectat prosperitatea materială a locuitorilor și dezvoltarea economică a regatului³¹. Stagnarea sau chiar regresul economic sunt evidente din comparația ritmurilor românești de creștere cu media europeană: între cele două războaie mondiale se constată o degradare accelerată a nivelului de trai pentru majoritatea românilor. Astfel, dacă la 1913, înaintea Primului Război Mondial, România depășea media Europei Orientale și avea un raport de 1:1,9 față de Europa Occidentală, după cel de-al Doilea Război Mondial, la 1950, decalajul față de Europa Răsăriteană aproape că s-a dublat (1:1,8), iar față de Europa Occidentală s-a cvadruplat (1:4). România a fost singura țară est-europeană al cărei PIB pe cap de locuitor s-a deteriorat masiv între 1913 (1 741 dolari) și 1950 (1 182 dolari) (Kochanowicz și Murgescu, 2017, 100). O parte importantă din insuccesul economic trebuie identificat în succesele reforme agrare promise țăranilor, din rațiuni politice, care au fărâmițat excesiv proprietățile rurale – majoritatea covârșitoare a acestora devenind nerentabile economic – și au contribuit la scăderea dramatică a randamentului producției agricole (a se vedea capitolul *Eșecul economic și frustrarea materială într-o societate preponderent agrară*). Polarizarea socială a fost excesivă, nivelul de trai scăzut, iar coeziunea socială slabă. Indiscutabil, „România Mare a lăsat moștenire o țărănime sfâșiată de criza economică mondială, având o productivitate redusă, șomaj mascat, cea mai mare mortalitate infantilă din Europa și malnutriție generalizată“ (Schmitt, 2018, 67). Către sfârșitul perioadei interbelice, 75% din populație trăia în beznă la modul propriu³².
6. Proasta guvernare interbelică este responsabilă pentru destrămarea teritorială a României Mari, în accepțiunea că exercitarea abuzivă și coruptă a puterii politice a zdruncinat încrederea populației în instituțiile statului și au provocat daune ireparabile unității și capacității de rezistență a poporului român (a se vedea capitolul *Cadrul istoric*). Chiar dacă, în contextul internațional al anului 1940, este neîndoielnic faptul că România nu ar fi putut, în nicio circumstanță rațional imaginabilă, să mențină integritatea teritoriului dobândit la 1918, întrucât a fost în imposibilitatea efectivă de a lupta concomitent pe toate fronturile – cu URSS pentru Basarabia și Bucovina, cu Ungaria pentru Transilvania, cu Bulgaria pentru Cadrilater –, totuși, spre

deosebire de Polonia și Ungaria, societatea românească, abuzată instituțional în mod continuu și încremenită în pasivitate politică, nu a opus nicio rezistență semnificativă tentativelor repetate de schimbare a ordinii constituționale sau de modificare a configurației teritoriului național (Schmitt, 2018, 40). Înainte ca proiectul României Mari să fie destrămat, în mod oficial, de pretențiile revizioniste ale țărilor vecine, către sfârșitul perioadei interbelice, în aproape toate provinciile istorice dispăruse încrederea în capacitatea statului român de a-și administra bine teritoriile cu care fusese recompensat – probabil, cu prea multă generozitate – la 1918³³. Autoritățile erau pe deplin conștiente de caracterul opresiv al regimului și de lipsa de susținere a populației față de administrația românească abuzivă, coruptă și ineficientă, motiv pentru care cedarea, cu cinism și fără luptă, a unei părți din teritoriul național (Basarabia, ținutul Herța, Bucovina de Nord, Cadrilaterul și Transilvania de Nord) a fost o măsură convenabilă politic și adecvată realităților³⁴.

7. Proasta guvernare interbelică a însemnat o incapacitate cronică a sistemului judiciar de a controla fenomenul infrațional și mai ales corupția. Justiția interbelică a fost profund ineficientă, atât în ceea ce privește crimele de drept comun, cât și în legătură cu *delictele politice*. În această privință, sistemul judiciar a fost incapabil de apărarea statului de drept, pe de o parte, împotriva actelor de corupție și fraudelor electorale săvârșite, în mod generalizat, în perioada regimului formal democratic (1918-1938), iar pe de altă parte, împotriva extremismului politic anticonstituțional, reprezentat, în special, dar nu exclusiv, de înstăpânirea carlismului și de ascensiunea legionarismului (1938-1940). Așadar, magistrații din perioada interbelică n-au investigat numeroasele delikte penale ale elitei politice – în general, acte de corupție și fraudă electorală, pentru *partidele mainstream*, iar pentru mișcările extremiste, acte de violență și asasinate³⁵ – și n-au pronunțat sentințe de condamnare împotriva liderilor vinovați decât arareori. Manifestările antisemite și xenofobe din spațiul public – inclusiv din presă (unde se exprima intelectualitatea) sau din rândul clerului ortodox (extrem de activ politic, în cadrul tuturor partidelor, democratice sau autocratice) – au fost tolerate în mod inacceptabil. Întregul eșafodaj al justiției moderne a fost inaccesibil omului obișnuit (mai ales de la țară) și nu

a răspuns nevoilor acestuia de facere a dreptății (a se vedea capitolul *Manifestările juridice*). Încălcările frecvente și evidente ale normelor legale de către elita politico-administrativă au fragilizat statul. Impresia generală lăsată opiniei publice a fost că legea românească este slabă. Pofa de putere a oamenilor politici părea că prevalează în fața constituției. În cele din urmă, elitele politice, care au dezvoltat comportamente deviante, au rămas nepedepsite în cadrele procedurale ale statului de drept, regimurile autoritare și dictatoriale de extremă dreapta defilau biruitoare, iar justiția română părea înfrântă în fața fenomenului infracțional. În perioada interbelică, populația nu s-a simțit protejată în cadrul statului de drept (*forța dreptului* părea că se înclină în fața *dreptului forței*).

8. Proasta guvernare interbelică a însemnat, totodată, un eșec lamentabil al elitei intelectuale românești de a contribui, cu profesionalism și eficiență, la guvernarea democratică a statului și la modernizarea profundă a societății³⁶. Cu excepția tinerilor universitari agregați în jurul profesorului Dimitrie Gusti, care și-au propus mai întâi să cerceteze și doar mai apoi să încerce să inducă schimbarea în cadrul societății românești – mișcare cunoscută sub numele de Școala Sociologică de la București (a se vedea capitolul *Cadrul teoretic*), singura aglutinare de intelectuali care a fost conștientă de faptul că „cercetarea țării este premisa bunei guvernări”³⁷ (Golopenția, 2012c, 424) –, toate celelalte personalități culturale și curente intelectuale, aproape fără excepție, au fost într-o stare de absolută incongruență cu realitatea socială preponderent rurală³⁸. Se poate admite, cred, faptul că intelectualitatea – de formație preponderent umanistă, în sistemul educațional românesc interbelic, spre deosebire de cea europeană, cu precădere tehnică – a fost, în toată această perioadă, într-un raport de dependență față de stat și de paralelism cu societatea (a se vedea capitolul *Șomajul universitar și frustrarea intelectuală într-o societate preponderent analfabetă*). În ciuda faptului că, în general, elita politică și culturală a fost bine educată în universități occidentale, majoritatea oamenilor politici și a intelectualilor publici nu cunoșteau societatea peste care erau chemați să guverneze sau în legătură cu care conferențiau de la diferite tribune publice. Pentru *intelectualul de cabinet* cu educație teoretică și umanistă, adesea, funcția publică a fost doar o sinecură oferită

pentru a răsplăti o loialitate politică efemeră³⁹. În marea majoritate a cazurilor, persoanele care au accesat funcțiile de demnitate publică din România Mare erau profund incompetente în administrarea afacerilor publice, în ciuda titlurilor universitare de care făceau paradă⁴⁰. În momentul în care angajările în aparatul de stat au fost suspendate, de-a lungul anilor 1930, pentru a limita efectele crizei economice și financiare globale (1929-1933), elita intelectuală și universitară – dependentă de stipendiile și funcțiile publice – a cântat în struna autoritarismului regal sau în siajul partidelor extremiste⁴¹. Mai întotdeauna, a practicat politicianismul, în diferite doze, pentru a oferi opiniei publice, într-o narațiune convenabilă – marcată de ultranaționalismul xenofob⁴² și antisemitismul grotesc⁴³ –, explicațiile necesare pentru toate neîmplinirile și frustrările românilor sau pentru a legitima propria ascensiune. În realitate, responsabilitatea proastei guvernări aparține elitei politice și intelectuale românești interbelice, care a mimat democrația (după Mattei Dogan) într-o manieră caricaturală (după I.L. Caragiale).

9. Proasta guvernare interbelică a însemnat, în cele din urmă, eșecul absolut al centralismului administrativ (de factură liberală și de influență franceză). Conducerea afacerilor publice de la București, într-o manieră ultracentralizată, a provocat eșuarea statului și înstrăinarea populației locale de instituțiile publice (percepute ca sălaşuri ale pungășiei și parazitismului social). Măcinată de corupție politică și ineficiență administrativă, România Mare a prestat servicii publice de o calitate atât de precară, încât a nemulțumit pe toată lumea. Atât în Basarabia, dar mai ales în Transilvania, a fost larg răspândită percepția socială potrivit căreia Guvernul de la București a transformat provinciile unite în *satrapii*, pe care le administra ca pe niște *colonii*⁴⁴. Pretutindeni au fost recrutate, pentru administrația provincială, cele mai slabe și mai corupte elemente locale, dornice de îmbogățire ușoară și obediente față de partidul de guvernământ (Buta și Onofreiu, 2016, 154). Din cauza sistemului centralizat, comunitățile locale nu aveau nicio putere reală asupra proceselor administrative: priveau neputincioase cum corupția înflorea – în forme și manifestări necunoscute în Austro-Ungaria sau Rusia țaristă –, iar bruma lor de prosperitate se diminuea în ritmuri tot mai accelerate. Principala explicație a acestui fenomen generalizat a constat în faptul că

administrația publică locală din Regatul României – subordonată complet organismelor tutelare centrale – a fost, mai curând, un instrument politic al guvernului național utilizat pentru a institui o ordine socială extractivă (Vlăsceanu și Hâncean, 2014, 48). În această circumstanță, trebuie făcută observația că toate cercetările realizate de Școala Sociologică de la București au reliefat atașamentul populației față de vechile autonomii locale și regionale, în care autoritatea publică era exercitată direct de către comunitate sau delegată unor mădulari aleși din sânul acesteia⁴⁵. În România Mare, administrația publică nu se găsea sub controlul sau influența comunităților locale. Organele statului de la toate nivelurile erau dependente, exclusiv, de centrul politic, reprezentat de Guvernul de la București. Astfel se explică comportamentul ofensator și inacceptabil – generalizat pentru întreaga cuprindere a teritoriului național – al funcționarilor publici în raport cu comunitatea rurală (a se vedea capitolul *Manifestările politice*). Practic, aparatul de stat funcționa în contradicție cu nevoile și interesele locale. Peste timp, paradoxal a rămas faptul că idealul democratic al administrației publice românești interbelice – clamat în *Anteproiectul de lege generală pentru independența comunelor, județelor și pentru descentralizarea administrativă*, întocmit, la 1919, de Cercul de Studii al Partidului Național Liberal (PNL) și publicat în prestigioasa revistă *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, editată de Institutul Social Român, sub conducerea profesorului Dimitrie Gusti – a fost repede abandonat, după Marea Unire, chiar de formațiunea politică emitentă, mai cu seamă în ceea ce privește principiul fundamental referitor la „libertatea de administrare a periferiei, prin organe cari să exprime voința populațiunii și interesele ei“ (Ioan, 1919, 515). Între timp, concepția administrativă referitoare la autonomia locală și provincială – principiul privind „libertatea de conducere a periferiilor“ (Ioan, 1919, 515) – a ajuns să fie doar o vorbă calpă în discursurile demagogice ale politicianilor din România Mare. Pe de altă parte, din toate cercetările monografice efectuate de Școala Sociologică de la București, se confirmă faptul că, pretutindeni, la nivel rural, populația locală avea o percepție rafinată asupra conceptului de bună guvernare și o capacitate matură de a alege în mod responsabil (a se vedea capitolele *Manifestările politice* și *Manifestările administrative*).